

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чыылдырганы совхозтар ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң
Министрлер Чөвүлелиниң чыылдыр-
ганы совхозтар ажылдакчыларының
Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы февраль
5-те үш хонук ургүлчүлүк турган.

Президиумга эштер Г. М. Мален-
ков, Н. С. Хрушев, К. Е. Ворошилов,
Л. М. Каганович, А. И. Микоян,
М. З. Сабуров, М. Г. Первухин,
Н. М. Шверник, М. А. Суслов,
Н. П. Поспелов, Н. Н. Шаталин
олар көстүп келирге, чөвүлел хура-
лдын киржикчилери динимтиг үр
адыш часкаашкыны биле уткааннар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму-
нун доктаалының күөсөлдөзүн
ин чоруп турарының дугайында
болгаш совхозтар ажылын экин-
дериниң дугайында ССРЭ-ниң Совхоз-
тар Министри эш Коаловтун алетке-
лин чөвүлел хуралдык киржикчиле-
ри улуг идеяк-биле чугаалажып
көргөнер. Совхозтарның ажылдак-
чылары болгаш эртемденер чөвүлел
хуралдын индирине боттарының
дуржулгазын солчуп, көдээ ажы-
лагый культураларының дүжүттүн
болгаш мал ажылының продукту-
лун беддеринге ажылатынмаан
курлавырларның дугайын чугаалап,
ажылдак чөвүлелдерин илереткенер.
Санал бергенер бүгү совхозтарны
бедик орулгажып ажыл-агыйлар
кылырын сагыш салышкыны
илереткенер.

Февраль 5-те санал бергенер бо-
за: Молдавияның совхозтар трети-
зиниң директору эш Шевченко, Кир-
гиз ССР-ниң «Аламедин» деп үрелел
ажыл-агыйының саар коьда» инек-
тер бригадери эш Ложенко, Сталино
областың «Металлист» совхозунун
директору Социалист Күш-ажыл-
дың Маадыры эш Янатьев, Тамбов
областа куш ажылдак «Арженка»

совхозтун директору Сталинчы ша-
к-лалтын лауреады эш Панских, Мос-
ква чоогунун «Октябрь 10 чылы»
совхозтун директору эш Ташев,
Сталино областың Роза Люксембург
аттыг совхозунун комсомол органи-
зациязының секретары эш Савенко,
совхозтар механизациязының бол-
гаш электрификациязының Бүгү-эви-
лел эртем-иниңчилел институтунун
директору эш Рунгев, Краснодар
крайның «Венич заря» совхозу-
нун директору эш Тамцура, Латви
ССР-ниң совхозтар министри эш
Вацетис, Николаево областың
«Красная баштанка» совхозунун ди-
ректору эш Башмаков, Азербай-
жан ССР-ниң совхозтар министри эш
Мирзоев, Ленинград областың
«Лесное» совхозунун директору эш
Гальцов, Эстон ССР-ниң совхозтар
министри эш Метте, Белорус ССР-
ниң совхозтар министри эш Кали-
нин, Ставрополь крайның Сталин ат-
тыг совхозунун директору эш Зубко.

Чөвүлел хуралдын сөөлгү хура-
лдын СЭКП ТК-ның Бир дугаар
секретары эш Н. С. Хрушев ургүлчү-
дөдиг адыш часкаашкыны биле
ужурашкан улуг санал берген.

Совхозтар ажылын экин-дериниң
дугайында партияның Төп Комите-
диниң сентябрь Пленумунун шип-
тирлерин чедиишкинниң күөсөдирин-
че совхозтарның бүгү эр, херэзэн
ажылчынарын, тускай эртемни-
лерин болгаш албаа-хаакычтарын
кыйгырып турар кыйгырыгы чөвү-
лел хуралдын киржикчилери чангыс
эп-сеткилди үндүргөн.

Моон-биле чөвүлел хурал доозул-
ган.

(СЭТА).

Уран-чуул бөлүмнери

Чоокта чаа Кызыл районун күөсө-
кмоу область Сөвединиң күөсөкмоу
нун «Көдээниң бот-тывынгыр уран-
чүүлдөр көрүлдөзүн областа 1954
чылда эртирер дугайында» үндүр-
гөн шиптирлер чугаалашкы, рай-
онун тус-тус сумалар, колхозтар
төптөрине бот-тывынгыр уран-чуул-
дерин бөлүмнери организастаар
болгаш анаа эки күөсөдирчилер-
ни база коллективтерин шилеп ты-
вар айтырылганын талазы-биле
тускай комиссияны тургускан.

Баия-Колдун көдээ клубунда (эр-
гелекчи эш Бугаев) организаста-
ан бот-тывынгыр уран-чүүлдү
бөлгүмү эки ажылдап турар. Биле
комсомолчу эш Доржу көрүлдөгө
демир кырлар, мрлар дөзш, өске-
даа яны-бүрү нөрлерин чедииш-
кинниң күөсөдир дөзш эки белетке-
нип турар.

Ол ышка «Бай-Булуң» колхозта
бот-тывынгыр уран-чүүлдүн белет-
кели багай эвес чоруп турар бо-
лгаш бөлгүмдө 50 ажыл кизи хаара
туттунган. Ооң белеткелинге колхоз
төвүндө школа башкалары эштер
Маадыр-оол, Минеева ола база эки
киржилгелиг болуп, ук бөлгүмү
уауртуп турарлар.

К. ХЕРТЕК.

Чаш малды чидирит чокка алыр

Улуг-Хем районда Киров аттыг
колхозтун шээр малы оолдап эгелей
берген. Колхозтун хойжузу эш Кон-
гаржык 40 хойларын, эш Базыр-
оол 30 өшкүлериниң чаш төлүн ме-
ди доруктуруп турар.

Билдыг-даа болза, чамдык хойлар,
өшкүлөр олгун тоттурбас чүүлдер
бар. Чижээ, эш Базыр-оолдун мал-
дап турар өшкүлериниң чамдызы
олгун тоттурбас, колхоз баштаар
чери анайларны эмистиктеп азы-
раары-биле ынаар 60 килограмм
сүттү чоруткан. Ол ышка бугү-ле
шээр мал кыштагында сизинни,
суланы сөөртүп белеткээ. 3 кезек
коьдан хойнуң олдары төнүп турарын
барымдалааш, Белдир-Тагда 2 чаа
кажаның немей тудуп дооскан.

Колхозта мал эмчилери эштер
Пудюков, Дүвен-оол олар малчы-
нарга практиктиг дуза чедирбейн
турарын демдеглээр апаар. Олар
аараан малдарга дүрген дуза чеди-
рип, өлгөн малдарны дарый шип-
тир талзы-биле четпес ажылдап
турар. Пудюков биле Дүвен-оолдун
ажылын сегидери-биле колхоз баш-
таар чери чогуур хемчеглерни алыр
херек.

И. ПУЧУКАЯ.

Малды хүр кыш ажыраар

Өвүр районда «Торгалыг» болгаш
«Совет Тываның 5 чылы» колхоз-
тарның малчынарын малды кыш-
тан хүр чыл ажыраар, малдын чаш
төлүн меңди камгалап өстүрер дөзш
күөсөдирчилерин ажылдап турар.
Ол колхозтарның кыштагыларнда
11 тонна сизин, 5 тонна дус белет-
кетинген. Малды солуп одарладыры-
быле артык кыштагыларда 17 каж-
аар туттунган.

Ол колхозтарның малчынарын
аразында социалистик чарышты са-
лып алган ССРЭ-ниң Дээди Сөве-
диниң сонгудаларга чедиишкинниң
ужуражыр дөзш улуг чүткүл-биле
ажылдап турарлар.

Д. ШАГДЫР.

Агро-зоотехниктер курс

Барыш-Хемчик районун «Ленин
оруну» колхозунда организастатын-
ган агро-зоотехниктер курсун 29
диднакчылары көдээ ажыл-агый
талазы-биле билиглерни чедип алыр
дөзш идеякпей өренип турар.
Курстун өөредилгези план ёзугар
доктаамал чоруп турар.

Моон-биле кады МТС-тиң дирек-
ция чери агро-зоотехниктер курсун
өореникчилерин өөредилге номеры
болгаш өске-даа материалдар-биле
хандырар талазы-биле кандыг-даа
ажылды чорутпаанын маңаа айтыр
херек. Колхоз баштаар чери база-ла
сагыш салбайн турар.

А. КУДЕРЕК.

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Чарлыы

(Төңчүзү, Эгези № 20 (2957),
22 (2959) солуннарда).

Беш уругларны төрөөн болгаш
кижизиткен иелерни

«ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-
ДЫН ИИ ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Ашанина Евдокия Прокопьевна — Бий-Хем районун Туран хоорайда өг-бүлө ээзи.
2. Базаак Ханды Идамовна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
3. Белчигмаа Александра Авиреевна — Эрзин районун «Сталинчы орук» колхозунун колхозчусу.
4. Давын-оол Кызыл-Уруг Одай-Сүрүновна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
5. Дамбаа Чапсын Лапкаевна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
6. Дарыймаа Иргит Бегин-ооловна — Бай-Тайга районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
7. Донгак Маныймаа Чажаловна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
8. Дууза Каваа Эртинеевна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
9. Ерлина Лукерья Калистратовна — Улуг-Хем районун «Торгалыг» көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
10. Иргит Чылбак Адавастаевна — Бай-Тайга районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
11. Кара-Сал Адыг Сыгыртаевна — Бай-Тайга районун «Мурнакчы» колхозунун колхозчусу.
12. Кара-Сал Дамбыш Севак-Сюрюновна — Өвүр районун «Коммунизмче орук» колхозунун колхозчусу.
13. Кара-Сал Чадамбаа Сандыковна — Өвүр районун Саглы көдээ Сөвединде колхозчу.
14. Кенден Мыйгырбаз Ензаковна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
15. Кинсан Енмаа Тажиковна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
16. Куулар Санаа Севековна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
17. Куулар Сендоо Дондуповна — Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
18. Куулар Чажирик Комастайовна — Чөөн-Хемчик районун Баян-Тала көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
19. Куулар Чагык Маскыровна — Чөөн-Хемчик районун дуржулга станциязының ажылдакчызы

20. Кырганай Дымданай Маньковна — Каа-Хем районун Сарыг-Сеп көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
21. Кыргыс Севилбаа Хааш-ооловна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
22. Кыргыс Ханды Балдак-ооловна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
23. Маады Намчил Көкбугаевна — Туран хоорайда өг-бүлө ээзи.
24. Монгуш Будуй Дөнгүровна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
25. Монгуш Довукай Чамзыраевна — Өвүр районун Хандагайты көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
26. Монгуш Долзатмаа Сенденмааовна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
27. Монгуш Омдари Шожуаковна — Кызыл районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
28. Монгуш Сарыг Калаановна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
29. Монгуш Серенцаа Чыргаловна — Өвүр районун Хандагайты көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
30. Монгуш Таан Адавастаевна — Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
31. Монгуш Шивилдей Сажайовна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
32. Намдан Ханды Санчытовна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
33. Ондар Доолан Дембиреловна — Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чыл» колхозунун колхозчусу.
34. Ондар Чозар Чимит-Сереновна — Чөөн-Хемчик районун «Большевик» колхозунун колхозчусу.
35. Ондар Чыртак Доржуовна — Чөөн-Хемчик районун Ленин аттыг колхозунун колхозчусу.
36. Ондар Чысым-Доржу Далдыковна — Кызыл районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
37. Ооржак Дөрвөт Домекейовна — Өвүр районун Саглы көдээ Сөвединде колхозчу.
38. Ооржак Чылбак Сапыковна — Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
39. Осурчуп Билтирер Будүевна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
40. Пахомова Варвара Александровна — Улуг-Хем районун «Күш-Тала» колхозунун колхозчусу.

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Даргазы
М. ТАРАСОВ.

РСФСР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Секретары
И. ЗИМИН.

Москва, 1953 чылдын декабрь 22.

41. Салчак Норжун Майышкак — Бай-Тайга районун Тээли көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
42. Салчак Чылбак Шожал — Бай-Тайга районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
43. Салчак Шимик Авыда — Бай-Тайга районун «Тиилелге» колхозунун колхозчусу.
44. Самбуу Девер Лама-Хооевна — Бай-Тайга районун Мугур-Аккы көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
45. Сарыгаар Өшкү-Саар Хурья-ооловна — Чөөн-Хемчик районун Калинин аттыг колхозунун колхозчусу.
46. Сат Чолдак-Анай Хунапайовна — Өвүр районун Хандагайты көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
47. Соия Таракмаа Хопуевна — Бай-Тайга районун Тээли көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
48. Тембирель Серенцаа Шираповна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
49. Топтан Енмаа Самдановна — Кызыл районун «Совет Тыва» колхозунун колхозчусу.
50. Тулуш Балымаа Данчаевна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
51. Тулуш Кызыл-Уруг Самбаевна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
52. Тумат Калдар Дабаевна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
53. Тумат Уржун-Ханды Согаровна — Өвүр районун Дус-Даг көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.
54. Тумат Ханды Бадаановна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
55. Тумат Часкалбаа Конгаровна — Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун колхозчусу.
56. Тюлюш Шанмак Быстаановна — Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозунун колхозчусу.
57. Фролова Арина Михайловна — Туран хоорайда өг-бүлө ээзи.
58. Хомушка Мылдыкшай Буян-оол — Бай-Тайга районун «Мурнакчы» колхозунун колхозчусу.
59. Шимит Сотнам Мандыраа — Эрзин районун «Сталинчы орук» колхозунун колхозчусу.
60. Шумкова Мария Хрисантьевна — Каа-Хем районун Сарыг-Сеп көдээ Сөвединде өг-бүлө ээзи.

Көдээ коммунистерниң политиктиг өөредилгезинче сагыш салыр

Совет Эвилелиниң Коммунист партиязының улуг күжү болгаш оң политиканың амыдаралчызы чүдөл дээрге, эш мурнакчы, революсчү өөредигни, марксизм-ленинизм оон удуртулга болдуруп турарында, бой-дус болгаш ниитилел хөгжүлдөзүн объективтиг хоойлуларынга оон даянып турарында болур. Коммунист партияга удуртурган совет улус социализмден коммунизмче чоорту шилчигени боттандырып турар амгы үеде идеология ажыл-агыйның ролу болгаш ужу-дузазы онза бедээ.

Марксизм-ленинизмниң үндөзүнүн ханьзы-биле өөренир чорук партия организацияларының идеял амыдаралын улам экин-деринге, партия организастыг болгаш партия политиктиг ажылды экин-деринге, аждыч чоннарың политиктиг идеякпей болгаш чогаалдык инициативаны хөгжүдөрүнге, СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумун салган сорулгаларын чедииш-кинниң шиптирлээринче оларны мобилизастаарына улуу-биле дузалаар.

Бистик кадрларывыс, коммунистер болгаш партия кезигүү эвес актив марксисчи-ленинчи теорияны чедиишкинниң шингээдил алзын дөзш Коммунист партия бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. Марксизм-ленинизмни классиктиг чогаалдары хөй таражыт үнгөн. Сөөлгү чылдарның дургузунда пропагандаистерниң хөй саньыг армиязы тургустунган, коммунистер болгаш партия кезигүү эвес активниң политиктиг өөредилгезин организастаарының бай-лактыг дуржулгазы мөөнөтинген.

Партия чырыдышкынының четкинде өөредилгени чедиишкинниң чорудар талазы-биле Кызыл районун партия организастыг чамдык

организастыг хемчеглерни ап чорутканын түннелинде өөредилге чылы чогуур өйүндө эгелээ. Райкомунуң буюру партия чырыдышкынының системазында өөредилгенин шынарын экин-дери бири ээлчегде пропагандист кадрлардан хамааржыр деп чүвени барымдалааш, оларын составын эки белеткедил, пропаганда ажылынга дуржулгалыг эштер-биле четчелээ. Ам ажылдап турар 30 пропагандаистерден 9 кизи дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг, 19 кизи ортумак эртемниг болуп турар.

Көдээниң элээн хөй партия организастыгында политиктиг өөредилге организастыг чоруп, партия чырыдышкынының системазының аңгы-аңгы зөөнлөрүндө кичээлдерниң идеякпей денчели бедип турар. Чербиниң уруглар бажыңында болгаш чеди чыл школанында партия төөгүзү өөренир талазы-биле бедиткен хевирниң бөлгүмүндө кичээлдер өөредилге чылы эгелээден бээр чангыс-даа үзүктелишкин чокка, диднакчыларның-даа, пропагандаистерниң-даа талазындан эки белеткедил, идея-теоретиктиг бедик денчелге эртип келген. Пропагандист эш Буровинский бодунга-даа, диднакчыларга-даа негелдени шыңгып тургускан. Кичээлдин материалдарын бодунуң билип алганын ёзугар диднакчыларга билдингирин-биле дамчыдып берип, оу амгы үениң сорулгалары-биле, тус черин практиктиг амыдаралы-биле сырый холбаштырып турар. Эш Буровинский дээди башкы эртемниг. Бодунуң билин бедилер дөзш ол хүн-буруде ажылдап, марксизм-ленинизмни классиктиг чогаалдары, партияның сөздилериниң, конференцияларының болгаш ТК-ның пленумнарының доктаалдарын номчуп, конспектилеп ап турар.

Бидыг болза-даа, партияни пропаганда кедээниң дыка хөй партия организастыгында тургусканының денчели Коммунист партияны идип үндүрүп, шиптирлеп турары улуг сорулгаларга ам-даа дүшөйин турар. «Черби», «Совет Тыва», «Он дугаар улуг хурал», «Тиилелге», Чкалов аттыг, Сталин аттыг колхозтарда болгаш Кызыл МТС-инде партия организастыгы партия кезигүүнөриң болгаш кандидаттарың политиктиг белеткелин бедилер дугайында кошкак ажылдап, марксисчи-ленинчи теорияны оларның өөренир чорун багай организастап, четпес контрольдап турар. Оон түннелинде элээн хөй коммунистер марксизм-ленинизмниң талазынга чогуур билигни чедип албайн турар. Чамдык парт-организастыг бөлгүмнөрдө болгаш политшколаларда хаара туттуганның чүгле санын, статистиктиг медээлерин сонургааш, өөредилгени байдалын ылапты-биле уауртпай, оон идея-теоретиктиг утказын контрольдавайн турар.

«Совет Тыва» колхозтун партия организастыгында политшкола өөредилге чылы эгелээден бээр организастыг кичээлдерни чүгле үш каттап эртирген. Парторганизастыг секретары эш Сувак, политшкола-ның бүгү ажылын пропаганда эш Дендиче чаа кагташ, политиктиг өөредилгени уауртугундан, контрольдаарындан шуут эстинип үнгөн.

Кызыл МТС-инде политшколаның ажылы сандараан. Ол политшколаның диднакчыларын четчелээрде МТС-тиң партия организастыгы болгаш СЭКП райком кижилерниң билиниң денчели болгаш эки-туразын барымдалаарының принципни хажыткан. Партияның Уставына дүүштүр боттарының меделердиг

болур чорун бедилериниң болгаш марксизм-ленинизмниң үндөзүнүн шингээдил алырының эргежок чугулазын дугайында коммунистер-биле тайылбыр ажылын чорударың орунуга, харын администра-тивтиг албадашык методунче кирип, коммунистерниң боттарының күзелинге чөрүштүр оларны политшколаларже, бөлгүмнөрге анаа-ла кирип санап алырының практиказы чамдык партия эге организастыгы-на турган. Кичээлдерниң уда-дараа үстүр чорун, чамдык диднакчыларның кичээлден оспаксыраарын чүгле оон-биле тайылбырлаар херек. Бичангаш политшколаларның база бөлгүмнөриниң диднакчылар составын партияның Төп Комитединиң негелдизинге дүүштүр каттап эле көөрү чугула.

Дыка хөй бөлгүмнөрдө болгаш политшколаларда ажылдык улуг четпес чүгүл болза, кичээлдер теоретиктиг айтырылганы эш хузу-нуң боттук чугаалажышкынының хевирин-биле эртип, чүгле пропагандаистер айтырылганы-биле болгаш диднакчының ийи-чангыс сөстүг харызы-биле кызыгаарла-тынып турар чоруу болур. Материалды амгы үениң байдалы-биле, тус черин тодаргай сорулгалары-биле харылаша чокка эрегей өөренип турар. Элээн хөй бөлгүмнөрдө, политшколаларда доктаадып шээжилээр, догматиктиг чорук ам-даа ажып эртинмен.

«Черби» колхозта политшколаның пропаганда эш Шомуктай кичээлдерин дыка куду денчеле эртирив турар. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунун доктаалын пропагандаларда ол төөгүлүг документини боду безин эки өөренип албайн, политшколаның диднакчыларындан кым-на «дүрген номчуур-дур», ол кижиге эгелээден төнчүзүңге чедир ыткыры-биле номчудуп эртен. Кичээлди шак ынаар эртирерге, оортан диднакчылар кандыг-даа дуза албайн, боттук тодаргай чугаалажышкына киришпейн, харын кичээлдерниң дүргө-не төнерин

четтикпей манап олурар турган. «Он дугаар улуг хурал» колхозта политшколаның өөредилгезиниң байдалы база-ла оон дээрдевес. Пропагандист эш Анай-оол кичээлдерге белеткел чок кээп турарында бүгү-ле кичээлдер анаа-ла ыткыр номчулга-биле эртип турар. Анаа өөренир-биле «хаара туттунган» 20 диднакчылардан кичээл бүрүзүн уурук-сууруктап 4—5 киж олуржуп эртирив турар.

Бо үстүндө айткан база өске-даа улуг четпестер болза, коммунистерниң болгаш партия кезигүү эвес активни марксисчи-ленинчи өөредилгезин партияның райкомундан, оон секретарыларындан эгелээш колхозтарның парторганизастыгына, оларның секретарына чедир-ле ёзулук холга албайн, боттук удуртпайн, шыңгы контрольдавайн, харын мурунку чылдарда ышкаш, ала-чагаварлаашкыч са-лып киргенин херечилеп турар. Көдээниң партия организастыгы — Кызыл райком болгаш эге организастыг партия чырыдышкынының системазында бар болуп турар улуг четпестерни чайладыр эргежок чугула. Коммунист партияны идеология ажылының эң чугула составыг кезээ — пропагандалың болгаш агитацияның идеякпей денчели мога чокка бедилериниң харысалгалыг сорулгалы оларның мурунда туруп турар.

Партия организастыгы марксисчи-ленинчи теорияны өөренир чорукту шээжилекчи, догматиктиг болгаш ёзу-барымдалаап көөрүңге дур шиптирив денчелди чорудар, революсчү теорияны хань, чогаалдыкчы ёзу-биле өөренир чедип ал тургаш, оу коммунист тургузушкунун практиктик сорулгалары-биле сырый холбаштырып тургаш, ол чугула ажылды чоруп турарын шыңгы контрольдаар ужураар.

Партия чырыдышкынының четкинде кичээлдерниң шынарың бедилери хамыктын мурунда пропагандаистерниң составында, оларны

теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелинден хамааржыр. Пропагандист — партия чырыдышкынында кол кизи. СЭКП райком пропагандаистерниң идея-теоретиктиг денчели бедилеринче улуг кичээлдерни салыр, оларга методиктиг дузаламчыны көргүзөр хүдээлгелиг. Пропагандистерге дузалаарың кол хевир — партия райкомунун чанында ургүлчүлүг ажылдаар семинар ам-даа бодунун сорулгалын чедир күүсөдип шыдавайн турар. Эртип турар семинарларның шынарың дугайын чугаалавакка безин өөредилге чылың эгелээден бээр кончут эвээш — чүгле үш семинар болган. Ол семинарларга чангыс-даа каттап безин келбээн пропагандаистер районда эвээш эвес.

Моон сонгаар семинарларны доктаамал чорудар, анаа бедик шынарлыг лекциялары болгаш илеткелдерни кылып, өөренип турар айтырылганы талазы-биле теоретиктиг чугаалажышкыны чорудар, пропагандаистерниң дуржулгазын солуштурар херек. Политшколаларны болгаш бөлгүмнөриниң удурткучларының өөредилгезин шыңгы организастаанында, оларга хүн-үргүлчүнү дузаламчызын көргүскенинде пропагандаистерни эртирив турар кичээлдериниң шынарың болуру дыка хамааржыр.

Колхозтарның отчёттуг хуралдары

НИИТИНИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР

Бий-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтун отчёттуг хуралы бедик организаствуг эрткен. Бүгү колхозчулар боттарынын байырлалдыг хуралы—отчёттуг хуралына омак-хөлүг чыгып келгенер.

—Партиянын XIX съездинин директиваларында болгаш Совет Эвилелиниң Коммунист партиязыныц Топ Комитетинин сентябрь Пленумунун төөгүлүг доктаалында, база ооң дараазында партиянын болгаш чазактыц хүлээп алганы чу-гула шитпирлеринде бистид журту-вустун көдээ ажил-агыин улам ынай хөгжүдериинц болгаш ажилчы чоннарынц өзүп турар материалдыг, культурудуг негелдерин максималдыг хандыраарынын талазы-биле то-даргай программаны айткан—деп колхоз даргазы эш Астафьев илет-келгине чугаалаан. Партияныц бол-гаш чазактыц ол төөгүлүг шитпир-леринге бистид көдээ ажил-агы артелистици ажил-инчилери бүгү совет улус-биле кады улуг сорук киришкини-биле ужурашышаан, ол шитпирлерин амыдыралга ботта-ндыраы дээш улам-на кужениши-кинниг ажилдап турарлар.

Коммунист партияныц болгаш Совет чазактыц хүн-бүрүдө сэгыш салышканынын ачыында бистид колхоз организаств, ажил-агыи тала-зы-биле улам быжыккан болгаш ооң нигилештирген байлаа өзүп, колхозчуларнын материалдыг бол-гаш культурудуг денели дыка бе-дээн. Көдээ ажил-агы артели эр-ткен чылын күрүнеге тараа, эт, дүк болгаш еске-даа көдээ ажил-агыи продуктулары дужаарынын планы-ча чогуур өйүндө ажыр күүсеткен. Бий-Хем МТС-тин дузазы-биле колхозта бүгү хову ажилынын 95 хуузун ме-ханизастаан.

Мал ажилынын хөгжүдериин талазы-биле көрдүгөн планын кол-хоз чедикшиини күүсеткен. Мал-дыц баш санын өстүрери болгаш ооң продуктулуун бедидери дээш демиселе малчынын чедикшиини-ни чедип ал турар. Мал ажилынын мурнакчыларында колхозтун алдар-лыг саанчызы эш Пестова эртен чылдын дургузунда бодунга быжы-галган 9 саар инектеринден 14.870 литр сүтү саап алган. Ол ышкаш саанчы эш А. Коптева 14.900 литр сүтү саап алган. Кол-хозта Красула деп шолалыг инек чылда 3244 литр сүтү берген. Кол-хозта мурнакчы бызаа ажаакчызы эш П. Фунтикова эртен чылын төртүнгөн 95 бызааларны чагыс-

даа башты чидирг чокка, семис-шырак кылдыр доруктуруп өстүр-ген. Ооң бызаалары дун-хун дургу-зунда ортумаа-биле 1000—1100 грамм динг дензини немен турган.

Колхозтун Өөктө сүт-бараан фер-мазы (эргелекчи эш Бажин) саар инектерден чылда сүт саалдаанын планын 103 хуу болгаш бир саар инек бүрүзүндө ортумаа-биле 1146 литр сүтү саап алган. Ол ыш-каш мал чаш төлүн чидирг чокка камгалап ап турар чылгычы Сан-чы болгаш оон-даа ескелери илеткел-чи айткан.

Колхозчуларнын кызымак күш-ажылынын түнелинде колхозтун ажил-агыи хөй адырлыг аларган. Хөй адырлыг колхозчу бүдүрүлгенин орулгазы чыл бүрү өзүп турар. Кол-хозтун чүгүле хуваашпас фондузу 1952 чылда 1.253.060 рубль турга-ныдан 1953 чылда 1.591.395 рубль чедир өскөн. Мал ажилында бол-гаш чер ажилында алыр орулга-дыг ескени-биле бир күш-хүнүгө 5 рубль болгаш 2 килограмм тараа онаажып турар.

Отчёттуг үелде чедип алдыган че-дикшиинер-биле чергелештир кол-хозтун баштаар чериниң ажил-чорудулгазында үндэин четпестери илеткелчи болгаш санал берген кол-хозчулар чидин-биле шүгүмчүлээн.

Мал болгаш чер ажилынын хөг-жүдериин темпизи 1953 чылда дыка оожум болгаш четпестерли болганын колхозчулар илереткен. Ылангыч чаксы тарылганын ниити планын ажыр күүсеткен-даа болза, колхозтун баштаар чери сугаттыг чертерин ажыглаваанында, сугта-рылга бугаларынын ашталгазын чорутуунында, суген аралаштыг та-рып тарылга элчештирилгенин шингээдип албаанында колхоз дыка куду дүжүттү алган.

Бий-Хем машина-трактор станция-зы колхоз-биле чарган керээзин ниити күүсетсе-даа, мал ажилында хөй күш кирер ажилдары мекан-изастаар талазы-биле онза багай ажилдап турары хуралга демделгенин. Бо чылдын чаксы тарылга-зынга хереглээр 400 гектар чери МТС эртен күзүн чедир алдарбары. Ооң журунда колхоз чазын удур алдарган черге тараа тарыыр ужу-рга таваржыр турар.

Мал ажилында ниити продукция алдырың талазы-биле планын кол-хоз күүсетпээн. Чижээ, саар инек бүрүзүндө чылда ортумаа-биле 1100 литр сүт саап алыр планын

тургаш, чүгүле 1070 литрин саап ал-ган. Бир баш хөй бүрүзүндө 2,1 килограмм дүк кыргып алыр планын чүгүле 1,6 килограмм кылдыр күүсет-кен.

Колхозтун баштаар чери күш-ажылдын организаствашкынын ам-даа кошкак чорудуп турарында Шер Доронина, Карьян, Сайыран, Шерголева, Коровина олар күш-хүн-нериниң доктаатынган минимумун чедир күүсетпээнер.

Мал ажилдыкчыларынын куль-турудуг амыдыралын екижидериниң, колхозчу малчынарга эртеминиң чедикшиинерин, мурнакчы дуржул-ганын непередериниң, коллективтиг удуртулганын принциптерин үрөп ту-рарынын, колхозчуларны сууржул-гаже шилчидериниң, көдээ ажил-агы артелиниң Уставын сагып ту-рарынын, күш-ажылдын организа-ствашкынын четпестериниң, колхоз-чуларнын ажилдаан күш-хүннери-ниң үчүдүңү сандаргай байдалы-нын, колхоз бүдүрүлгениниң бүгү адырларына кадрларны шилип алы-рынын, кижизидериниң, таарыштыр тургузарынын, сортуг үренин-нерин көүдөдерииниң, ниитиниң мал ажилы хөгжүдериинц болгаш ооң продуктулуун бедидериниң база ни-тиниң эт-хөргөжиниң карак-огу дег камгалаарынын дугайында четпес-терин илеретпешаан, ук четпестери узуткаарыныц боттуг хемчеглерин колхозчулар айтып турган.

Бүгү тараа культуларынын дү-жүттүң бедидер сорулга-биле суген аралаштыр тарыыр тарылга элчеш-тирилгенин чорударын, сугтарылга бугаларынын ашталгазын чорудуп, чаа бугаларын казарын, сугаттыг шөлдерин калбаа-биле ажиллаарын, тарылга шөлдеринге удобренини төгерин чорудуп, агротехниктиг хем-чеглерин сагып, 1953 чылда колхоз сорттуг үренишерге шуут шил-чириин, хову ажилын бүрүн мекан-изастаарын чорудуп тургаш гектар бүрүзүндө 17 центнер дүжүттү алган.

Картофельдин болгаш ногаа куль-тураларынын тарылга шөлүн кал-бартыр болгаш ооң дүжүттүң бедидерин чедип алыр. Колхозка кат-чимс садын тургузар.

Үстүндө айткан четпестерин кыс-ка хуусаада узуткаа, колхозтун ор-ганизаст, ажил-агыин быжыглаа-рын болгаш колхозчуларнын хуу-да сонугалыгыны айтырларын чөп дүшүтүренин отчёттуг хурал колхоз баштаар черинден негээн.

М. КАВАА-САРЫГ.

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр.). Февраль ийде дөрт күрүне-лериниң даштыгы херектер министр-лериниң сески хуралы хүн айтыры-ныц ийги чүүлү «Герман айтырыг болгаш европанын айыыл чок чо-руун хандыраарынын сорулгаларын» чугаалажырын үргүлчүлээн. Хурал-ды Д. Даллес даргалаан.

Ооң мурунда хүнүг хуралга В. М. Молотов чуве чугаалааш, хүн айты-рынын ийги чүүлүнүң талазы-биле совет төлээлерин туружу илергей-леп турар меделгелерин кылган болгаш чөвүлел хуралды киржикчи-леринге совет төлээлерин ийи са-налдарын: Германия-биле тайбын керээзиниң дугайында Совет чазак-тың төлөвлели болгаш Германия-биле тайбын керээзин белеткээр ду-гайында база герман тайбын керээ-зин талазы-биле тайбын конферен-цияны чымалдыр дугайында са-налды дамчыдып берген.

Үш барыны күрүнелер герман милитаризмин катап төртүтүрениге шитпиктаар политиканы чорутпай, а харын Барыны Германияныч чазак бөлүктери-биле шериг талазы-биле кады ажилдажылганын поли-тиказын чорудуп, ооң-биле герман милитаризмин ажы-биле ковайтыр дээр чүүлдерин кылып турарын В. М. Молотов тодаргай барымда-лар-биле чугаалап меделептерге, ол Д. Даллестин кылын хайындырып-кан. Ол сөс алгаш, Американың Кат-тышкан Штаттары, Англия болгаш Франция, Совет Эвилелинге удурла-ган шериг блоку каттыштарынын оралдажып турар дээр бурууда-ныкшынынын шитпиктыргалыг эвес болгаш барыны үш күрүнелер тайбын дыйзыннаны болбайн ту-рарлар деп меделгез. Бодунуң ба-дыквалдарына ажыктыг барымда-лар чок болганы-биле Даллес деле-гейин ийги дайынын эгезинде үеге хамаарышкан төөгүнүң факты-ларын хажыдарыч кирпикен. Ылангыч, ол 1939 чылдагы совет-герман харылзааларын хажыткан хевир-биле көргүзериин оралдашкан, ынаарда барыны күрүнелерин Германияны Совет Эвилелинге ыда-лар дээр политиказы болза, мын-ды шилтиргени мурунга тургус-так: чок болза, бот камгалаалды сорулгазы-биле бот-боттарыга хал-лашпас дугайында керээ чарар деп Германияны киряп келген сана-лын хүлээп алыр; чок болза, гер-ман саналды хүлээвейн баргаш, ооң-биле Совет Эвилели Германия-биле чепсектиг сепиржип алышкынче кир-ип, барыны күрүнелерин бодалын ботталдырар, СССР-ге ажыктыг эвес байдалдарын үезинде чаас-каанырадыр ужурга таваржыр тур-ган.

Герман айтыры—ол болза, чү-нүң-даа мурунда немец улустун, неместерин боттарынын херээ бо-лур, ыначганш Германияныч төлээ-лекчилери тайбын керээзин белет-кээриниң бүгү-ле үе-чадаларына киржир ужуруг деп Молотовтун меделгелинге чүүлүңүшүкүнүң Дал-лес сөс кырында илергейлеп турар. Ынчалзажок, Герман Демократтыг Республикага дескелчок уаура-нышкынынын ундурбушаан, чо-нуң хөй кезин туруп турар Чөөн Германияныч эрге-чагыргага кир-жилгелг болурунга удурланган. Даллес болза, ол чазак Германия-биле тайбын керээзин белеткээринге Чөөн Германияныч чоңун төлээлээр

эргези чок дээрзин шыныктыраарын оралдашкан. Ол хирезинде-ле, боюн өзү-турум-биле Барыны Германия-ның мурундаан төлээ киржир эрге-лиг бооп болур дээрзин бадыткап турган. АКШ-тың чаа дайыны белеткээринге уланган хемчеглерин, ылангыч Совет Эвилелинге болгаш улус демократияныч журттарынга үрелдекчи чоруктары кылырынга 100 миллион долларын акшаланды-рышкынын берген америк хоофлу-нуц дугайын ооң мурунда хүн В. М. Молотов бодунуң меделгели-нге чугаалаан, аңаа хамаарыштыр Даллес бодунуң меделгелинге ол хоофлу болза, кижини нүүрлүг чорук-ка албадырган... деп чугаалаа-рындаан безин ыятаан.

Даллестин чугазының арткан ке-ээз америк политиканы агартып, ооң тайбын айнакшылдыг ышкаш кыл-дыр көргүзөр дээр декларация хер-вирлиг барымдаа чок бадыткалдар-дан тургустунган. Агрессия сонгу-атлантика блоку ол Каттышкан На-цияларын Организацияның уста-вын өзүгаар тургускан күрүнелери-ни камгалап нигилежилгези кыл-дыр көргүзүп турган.

Даллес Совет Эвилелиниң тала-зында кыжанышкын бар деп хоо-зуни тывызыкты чугаалап, АКШ-тың агресси блокутары сырып катты-тырып турарын база Совет Эвиле-лиге удур шериг талазы-биле хем-чеглерин ботталдырып чорударынын политиканын шыныктыраарын орал-дажып турган.

Даллес АКШ болза, атлантик блоку еске-даа журттар ышкаш, шериг чарыгдалдарын кызырып турар деп чугаалаан. Херек кырында ы-ндыг эвес. Сонгу-атлантика блогуңу киржикчилери күрүнелериниң тускай сан-меделеринден ап көөргө, эиде-ре чепселээшкени үргүлчүлөп, ооң-биле улус массаларга аар-берге чо-руктары таварыштырып турар.

Даллестин соонда Ж. Бидо чуве чугаалаан. Ол, В. М. Молотовтун меделгелиниң Германия-биле тайбын керээзин чарар дугайын, оңу ботта-дыраарыныц боттуг оруктарын айтып турар кезинге доктааган.

Молотовтун тайбын керээзинге чүгүле ниити герман чазак ат салган турар ужуруг, ол чазак хостуг сон-гулдаларга сонгутурган парламенти-ден тургустунган турар дээринге каттыжып турарын ол чугаалаан. Ынчалзажок Бидо тайбын керээзин белеткээрин дүргедеринге уду-рлаган мурундагы-ла удуруланыш-кынынын каттапкан. Ол ниити гер-ман чазак тургустунмааже, тайбын керээзин белеткээринче кирген херээ чок дээрзин бүүредерин оралдаш-кан.

Бидо бодунуң чугазынын дараа-зында кезең Барыны Германияны Европага дайынын плаандары бол-дуруп турар боюн болгаш париж ду-гуржулгаларын ындаг эвес деп шыныктыраарын оралдажырыч у-ландырган. Ынчалза-даа, ол дугу-ржулгалар чагыс-аай герман күрү-нени катап тургузарын моондактап турар деп хөйге билдингир-ле бол-гай.

Бидонуң оон ынай чугаалааны болза, Франция, Совет Эвилели, а ол ышкаш Германия олар айыыл чок чорукту хандыраарынын оруун кады дилеп тывар дээр шак ындаг европа системазын совет төлээлер күзөп турар-дыр. Ындаг сорулга биске күзөңгидир, АКШ биле Ан-

глияны моортан казып кааптар деп кым-даа бодавайн турар-ла болгай. Бидонуң немен чугаалааны болза, герман айтырыгы ыначар таарыш-тыраарын француз чазак күзөп турар, ол чорук немец милитаризмин кат-тап төртүтүрени болгаш Европага агрессины тыттып кээрин ооң-биле сагындырып болурун, бо талазы-биле дугуржулганы чедип алырынын методунуң талазы-биле СССР-биле Францияныч аразында чүгүле арга-сүме каттыжышкыны чок бооп ту-рарын чугаалаан.

Ынчалзажок, ол герман айтырымы шитпирлээрде дөрт күрүнелерин герман милитаризмин катап төрү-түндүрбенинге уланган ажил-чору-дугалаан ойталаар дээр хөвөнү уламчылывашаан турган.

Бидо бодунуң туружунуң кошкан медегер билгеш, дөрт күрүнелериниң чөвүлел хуралы болза, келир чүүлге хамаарышкан дискуссия эвес, а «айтырыгы шитпирлеп эгелээрин ниң чигелдизи» болур деп медел-лээн. Аңаа холбашкан чаа чөвүлел хуралды чымалдыраарыга ол удур-ланган, чүгө дээрге, ол СССР-ниң төлээлериниң саналын өзүгаар дөрт күрүнелериниң даштыгы херектер ми-нистериниң оралдажылары үч ай хуусаа иштинде Германия-биле тай-бын керээзиниң төлөвлелин белеткээрин оларга дагыр апаар, оон ынай боттарыныч чепсектиг күштери-биле Германияга удур дай-ныга киржип турган күрүнелер бол-за, Германия-биле тайбын керээзин белеткээриниң бүгү-ле үе-чадала-рында боттарыныч туруштарын иле-редип сөглээр эргени олар алыр апаар боорга, ол ооң ужурунда удурулгананы ол.

Ооң сөздүндө А. Иден чуве чуга-алаан. Бир тээ Германия чарылган чуве төлээде, Европага өзүлүг бы-жыг туруш турбас-даа болгай деп ол чугазын эгелээн. Ынчанаш, чө-вүлел хуралдын сорулгазы болза, каттышкан Германияны тургузары дээр ажилдаар апаар-дыр деп ол чугаалаан. Ол аразында Иден В. М. Молотовтун мурунда хүнүг чугаа-зын «ханы кайтаашкын-биле» көрүп турарын чугаалаан. В. М. Молотов-тун ол чугазында чагыс-аай гер-ман күрүнени демократтыг үндэин чүүлге тургузарынын, Германия-биле керээзин белеткээриниң тодаргай бол-гаш боттуг аргаларын айткан тур-ган. Иден болза, ниити герман-ныч хостуг сонгулдалары деп ала-тынар чүүл боттанмаанда, тайбын-ныч керээзин белеткээр дээр ажилдаан херээ чок деп бодунуң планы дээр турушушаан турган.

Иден герман айтырыгы чугаала-жырын ооң киргени планын өзүгаар чорудар ужуруг дээр кызыдып-ла турган.

Хуралдын төңүзүндө, В. М. Молотов сөс алгаш, шаг-үе орай-таан төлээде, совет төлээлер боду-нун меделгелин даарта хүнче сон-гаарладып турарын чугаалаан.

Дээрликер Даллес, Бидо болгаш Иден оларныч бо хүнүг чугаалаа-рынга холбаштыр чугаалаар чуве совет төлээлерде бар деп В. М. Молотов чугаалаан. Оон ынай В. М. Молотов ниити герман сонгулдалар-ның дугайында айтырыгың талези-биле бодунуң саналдарын совет тө-лээлэр кирип кээр апаарын немен чугаалаан.

Ооң-биле февраль ийнини хуралы доозулган. (Февраль 3-теги хурал 4-кү арында).

Отчёттуг хурал шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин адаа-биле эрткен

Чоокта чаа Улуг-Хем районун Ленин аттыг көдээ ажил-агы ар-телиниң отчёттуг хуралы болуп эр-ткен. Аңаа колхозчуларын 87 хуузу, МТС-тиң төлээзи болгаш көдээ ажил-агыин тускай эртемнигерин олурдушкан. Артель кежигүнери 1953 чылдын дургузунда колхозтун ажил-агыи чорудулгазынын түнел-дерин чугаалашкан, баштаар черинц болгаш ревизия комиссиязынын ажилында улуг четпестерин илерет-пешаан, СЭКП ТК-нын сентябрь Пленумунун төөгүлүг шитпирлерин чедикшиини күүседерин хандырап практиктиг хемчеглерин айтып дем-делгезен.

Колхоз күрүнеге дужаар тараа, эят, дүк планын 100 хуу, саржак ду-жаарынын планын 120 хуу күүсет-кен. Ниитиниң ажилына мурнакчы чоруун көргүскөн болгаш хөй күш-хүннерин ажилдап алган колхозчу-ларны айтыры чугула. Чижээ, хаваң ажаакчызы Т. Биче-уруг 1448 күш-хүнүн, хойжу Х. Дытпал 813 күш-хүнүн, хойжу Д. Көк-кыс 686 күш-хүнүн, инек кадарчызы С. Даржаа 614 күш-хүнүн ажилдап алган. Ша-гаан-Арыг МТС колхоз-биле аразын-да керээлиг хүлээлгелерин колдуун-да күүсеткен.

Отчёттуг үениң дургузунда ниити-ниң мал ажилын хөгжүдөр талазы-биле хемчеглер кончук четпес чо-рун-дан деп чүвени колхозчулар шү-гүмчүлээн. Колхоз чылгынын баш санын өстүрениниң планын—109 хуу, хаваң өстүрениниң планын—200 хуу, күш өстүрениниң планын—128 хуу күүсеткен болза-даа, шээр мал-дың, инектиң баш санын өстү-рениниң планын күүсетпээн. 1953 чылда бир инектен 900 литр сүт саап алыр планын тургаш, чүгө-лө 553 литр сүт саап алган. Бир хойдан 2 килограмм дүк кыргып алыр планын тургаш, чүгө 1,1 ки-лограммы кыргып алган. Малдын продуктулуун бедидер талазы-биле ажил колхозта кончук сула тургу-стунган.

Эрткен чылда кол культура—кы-зылтастың тарылгазы мурунку чыл-дардазындан ажыр тарытканган-даа болза, ооң дүжүттүң чедип

алыр талазы-биле демисел чоруту-маан ужурунда колхоз ызылтастың гектар бүрүзүндө 16 центнер дүжүт чедип алыр тургаш, чүгө 4,4 цент-нер дүжүт алган. Артель эртен чылда 15 гектар картофель тарып олуртуп турган, оңу чүгө 6 гектар черге олурткан. Ооң дүжүлө кончук куду болган.

Тудугжу бригада журтталга ба-жыныарынын, бүдүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдыг тудулары-ның планынын күүсетпээн. 1954 чылдын тудунага белеткел ажилы мырыял чоруваан. Артель баштаар чери кадрлар белеткээриниң талазы-биле чамдык ажилдарын чоруткан, дөрт кижини МТС-тин трактористер курзунда өөрөдип кириген болгаш колхозта организастватынган үш чыл хуусаалыг агро-зоотехниктиг курс-тарда 24 колхозчулар хаара тутун-ган, ылангыч агротехниктиг курстук өөрөдөлгезин агроном эш Сагажков чорудуп турар. Курстарыныч өөрө-дөлгезин моон сонгаар практиктиг ажил-биле холбаштыраары онза не-гетиниң турар.

Артель баштаар чериниң органи-заствыг удуртулга ажилы дыка чет-пес, ылангыч колхоз даргазы турган В. Очур-оол колхозтун ажил-агыи чорудулгазын екижидериниң улуу, харын сандарадарына чедиренин колхозчулар шыгыны айткан. Ту-дуг бригаданын бригадир Т. Монгалбин бодунуң хүлээлгезин багай күүседип келген болгаш тудуг ажилын өзүлүг организастватайын ту-рар. Баштаар черинц кежигүнери Т. Биче-уруг, М. Чысымаа олар хөй-ниитижин хүлээлгезин багай күү-седип келген.

Колхозтун баштаар чери сан-хө-вөнүң болгаш ажил-агыиниң корум-чуруму шынгы туптаанындан ни-тинин хөргөжиниң самчыгдар чүүлдер турган. Колхозтун бухгал-тери турган К. Козлова 18 муң рубльди самчыгдааш шитпирген. Эрткен чылда колхоз 10 ажыг чаа хомут, 10 шапакты райлодан садып алган, ол херекселдер кам-хайыра чок эдилеге турганын биле чүгө-даа чок үрелген болгаш оларныч ора-сомазы артакан. Эт-херекселдерин кайы-хамаан чок аажылап, үрөгөдөп

турган кижилерин ревизия комиссия-зы (даргазы эш Бирлей) амдыга чедир илередип шыдаваан. Инек ка-дарчызы турган Д. Койункап хар-рысалга чогу-биле бир атыны с чок чидирген, 7 атыны кам чокка эдилээн ужурунда оларның күжү кончук арган болгаш ооргозы кем-дээн. Чылгычы Д. Байыр-оол 4 ку-луну бүгүгө чидиркен болгаш бир атыны с чок чидирген. Ындыг чи-жектер колхозта дыка хөй. Колхоз-тун отчёттуг хуралына санал берген эштер Чолдак-оол, Дажы, Санчы, Хойтпак-оол, Сагажков быгаш оон-даа ескелер артелиң ажил-агыи чорудулгазында улуг четпестерин илереткен.

Отчёттуг хурал болза, 1954 чыл-дын дургузунда күүседир кол ажил-дарыны дугайында шитпирин үн-дүргөн. Ниитиниң малынын баш са-нын өстүрер, ооң продуктулууну бедидер талазы-биле колхоз баштаар че-риниң болгаш бүгү колхозчу мал-чынынын мурунда улуг харыны салгалыг сорулга салдынган. Бо чы-лын 1040 ажыг гектар тараа болгаш ногаа культуларынынын, оон иштин-де 700 гектар кызылтастың тарылга-зын чоруткан турар. Колхозчулар-ның мурунда кол сорулга болза, бо чылдын бедик дүжүт чедип алыр дээр шитпирлиг демиселе чоруда-ры болур. Хову бригадалары план өзүгаар өдөк, хүл, куш өдээн тарыл-га шөлүнө төгөр.

СССР-ниң Дээди Советинге сон-гулдаларыны хуңунге төлөптип ужу-ражыр дээр көдээ ажил-агыиниң чепсек-херекселдерин болгаш маши-наларын бүрүн септеп доозарын колхозчулар шитпиргезин.

Баян-Колда тараа шөлүнүң ча-нынга үш аал ишти журттаар бакы-нарын, 100 тонна тараа урар скла-ды, база серилерин тудуп, чаа ку-дукту казып алгырыны чугулазын отчёттуг хурал айткан. Колхоз суу-рунга уруугар ылызиниң, чунар ба-жынынын, хлөб быжыраар черин, инек, бызаа, аыт кажааларының ту-дугларын көрдүнгөн план өзүгаар чогуур хуусаада доозар дээр тудуг-жу бригада шыгыны ажилдаары не-гетиниң турар.

Колхозтарны организаств, ажил-агыи талазы-биле улам-на быжы-лар болгаш көшкүн чоңу сууржун амыдыралче шилчидер, база колхоз-тарга бүдүрүлгенин, мал кажаала-рынын болгаш журтталга бакына-рынын тудугларынын планнарын күүседип болурунун таарымчалыг байдалдары бисте бар. Ындыг тур-буже Барыны-Хемчик районун кол-хозтары тудуг планынын чыл-чылы-биле күүсетпейн келген болгаш ол чугула ажилды үнелвейн, ийги чегерини ажилы кылдыр көөр чо-руктар ам-даа бар. Ооң түнелинде 1953 чылда районун колхозтары ниитизи-биле журтталга бакыныны-нын тудуунуң планын чүгө 50,1 хуу, культура-амыдыралдыг туду-ларынын планын 50 хуу күүсетке-нер, ол ышкаш 1953—54 чылдарын кыжынында 39.039 баш мал кирер 429 кажаалары тудар болгаш сеп-тээр тургаш, чүгө 33414 баш мал кирер 190 кажаалары туктанын болгаш септээниң айтырга тудугнуң темпизи быддине бээр.

Тудуг ажилынын талазы-биле эн-не багай түнелдерин «Ленин оруу», Ворошилов аттыг колхозтар көргү-зүп турар. «Ленин оруу» колхоз (даргазы эш Халбын) 1953 чылда 41 журтталга бакыныны тудар пла-ны чүгө 19 хуу күүсеткен. 2724 баш мал кирер 32 кажааларын не-мей тудар болгаш септээр тургаш чүгө 2125 баш мал кирер 10 ка-

жааларны туктан болгаш септээн. Ворошилов аттыг колхоз 1953 чылда 47 журтталга бакыныны тудар пла-ны чүгө 31 хуу күүседип, 4445 баш мал кирер 49 кажааларын не-мей тудар болгаш септээр тургаш, 3750 баш мал кирер 21 кажааларын туктан болгаш септээн. Районун еске колхозтарына бодаарга, Аян-гатыда «Комсомол 30 чылы» колхоз ыш аразында турар хирезинде ту-дуг планын чыл-чылы-биле күүсет-пейн келген. Ооң кол чылдагааны болза, колхоз баштаар чери (дарга-зы эш Сокур-оол) тудуг ажилы ийги чегерин ажилы кылдыр көр-гөш, аңаа чогуур күшү салып, ооң белеткелдин таарымчалыг үелерде кылбайн турарында болуп турар. Колхозта партия эге организаствы (секретары эш Аргаан) коммунистер-нин күжүн колхоз бүдүрүлгезинге таарыштыр тургузуп шыдаваан.

Тудуг планын күүседери тудуг ыжының белеткелинден болгаш оон сөөртүлгезин бүгү хемчег-биле күш-төлдиреринден хамааржыр. «Совет Тыванын 5 чылы» колхоз (даргазы эш Банын) 3100 кубометр тудуг ыжы белеткээр планын 45,1 хуу, оон сөөртүлгезин 35 хуу, «Комсомол 30 чылы» колхоз 4100 кубометр тудуг ыжы белеткээр планын 41,4 хуу, ооң сөөртүлгезин 52,2 хуу күүсет-кенер.

Колхозтарда тудуг планнынын

чыл-чыла күүсетпейн турарынын кол чылдагааны болза, партия рай-комунун, райкүөсөмонун болгаш кө-дээ Советтериниң, база районда кө-дээ болгаш колхоз тудуунуң килди-нең талазында колхозтарда ту-дуг ажилына хүн бүрүнүң практик-тиг дузалымчызы болгаш уаурул-газын чедирбейн турарында, кол-хозтар тудуг ыжы белеткээрин таар-ымчалыг үелерде организастваста, чүвениң өйү эрткенде ам хөдөлүр чоруундан болгаш бар турган бугу күштерин чөп ажыглавайн турары-дан болуп турар.

СЭКП Топ Комитетиниң сентябрь Пленумунун негелдериин өзүгаар кол-хозтарны организаств, ажил-агыи та-лазы-биле быжылаар болгаш колхоз-тарга бүдүрүлгенин, мал кажаа-ларынын, журтталга бакынынынын тудугларынын планнарын ыяавыла күүсеткен турарын чедип алыр. Му-рунда турган практика ышкаш ту-дуг бригадаларынык, составын со-луур, азы еске ажилдарга кайы хамаанчок чардыктар оралда-жынышкынынын болдурубас болгаш мурнакчы тудугчуларын дуржул-газын бүгү тала-биле непередерин, тудуг планын хуусаа бетинде күүсе-дери, база кылган ажилдың эки шынары болгаш оон бот үнэин чин-гедери дээр тудуг бригаданын ортузунда социалисттиг чарышты калбаргы чугула.

К. ДОРЖУКАЙ.

М. ДАМДЫН.

Дөрт күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлөл хуралы

БЕРЛИН. (СЭТА-нын тускай корр). Февраль 3-те. Дөрт күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң бөгүнгү чөвүлөл хуралына Жорж Бидо даргалаан. Хүн айтырынын ийгилиги пунктузу—«Герман айтырынын болгаш Европанын аймыл

В. М. МОЛОТОВТУҢ чуугазы

Бо ындагы-ла бөдүүн эвес айтырыг дээрин бис хөй-хөй фактылардан билдир бис. Чижээлээрге, Франция биле Италиянын парламенттериниң ону дыка улуг ужуру-дузалыг деп көрүп турары болгаш ооң дугайында шиттирнн хүдээп алырынча далаш-кайы турары таварылга эвес. Бо айтырыг талазы-биле бадылаашкынар чорударынча далажи берген ындар таварылгаларның дугайында мезн чүве чуугаалаан херээм чок.

Ол болза, хостуг нити-герман сонгулдааларга бис чогуур кичээлгеиңи салбас бис дээни ол эвес-тир. Нити-герман сонгулдааларның дугайында дээрги Иденниң идип үндүргөн төлөвилели сонгулдааларга белеткелини үезинде-даа, сонгулдааларны үезинде-даа герман улуска эзулуг хосталганы хандырып берейн турар дээр дугайын герман айтырыг талазы-биле бодумуң дугаар меделелимге-ле чуугаалаан мен. Ынчангаш ол санал демократтыг Германияның тайбын оруктап хостуг хөгжүүрүнге орукту ажытпайн турар.

Туралаан үезинде Барыын Германияның иштики херектеринче чаралажып кирер болгаш күзөй бергенде онза байдалды бэзин чарлап кирер эргени бонн дугуржулгазын эзугаар оарыын талакы үш күрүнелерге бурунгаар он-он чылдарда тыпсып оерип турар дээрзин сагындыраарга-ла четчир. Бонн дугуржулгазына ат салыпса, Барыын Германия бодунуң иштики херектеринге хосталгалыг болуп шыдавас апаар дээр дугайын чачыс бо чүүл-ле херечилеп турар.

Бо айтырыг талазы-биле мезн кылган меделелимге амдызында кым-даа харыылаваан.

Бонн болгаш париж хүлээлгелери чүгле тайбын керээзинге ат салгыжеге чедир күштүг болуп деп чамдыкта чуугаалап турарлар. Ынчаарга, ындагы таварылгада, бонн болгаш париж дугуржулгаларын 50 чылдарда күштүг болуп кылдыр чарык-сап турарынын ужуру чүдөл? Тайбын керээзин чарарын немештер он-он чылдарың дургузунда манаар ужурулуг деп херек кырында ынчаар санал турар чүве болганда, тайбын керээзин чарарын дүргеделир деп барыын талакы күрүнелериниң аазаашкынарын ындагы-ла кончуг үезилейин турар дээни ол эвес ыйнаан.

Париж болгаш бонн дугуржулгаларының негелделерин эзугаар Барыын Германия бодунуң даштыкы херектериниң талазы-биле база-ла хостуг эвес дээрин оон тудак чок чуугаала. Ооң каддында. Белеткеп турар үеде Совет Эвилелиниң кандыг-даа киржилге чок болганы, бонн болгаш париж дугуржулгаларының чачыс талагы корум-чурум-биле белеткетинген англи-француз-америк төлөвилелдерин бүгү Германияга, ооң иштинде оон чөөн кезээне непертердирин көрүп турар. Ынчаарга ол болза, бирээде, Европанын аймыл чок чоруун хандыраары-биле дүүшпес, ийде, герман улустуң эрге-ажыктарына дыка удурлангышкы, ооң хостуун тооп көөрү-биле дүүшпес шак ындагы дугуржулгаларже Чөөн Германияны кирип тыртырын көргүскени ол болуп ийик.

Бонн болгаш париж дугуржулгаларының негелделерин эзугаар, каттышкан Германия ол дугуржулгалар-биле харылаза чок турар болгаш кандыг-бир хүлээлгелерин, ооң иштинде, «европаның камгаланыкчы нитилежилгезинге» турарынын талазы-биле хүлээлгелерин бодунуң хүлээп алырынын дугайында айтырылганы хостуг шиттирлеп болуп деп дээрги Иден болгаш дээрги Бидо маана меделеп турганнар. Оон дугайында дээрги Бидо мынча деп меделээн: «Франция болза Европаның камгаланыкчы нитилежилгезинче Германияның кирерин ону каттыштыраарынын баштайгы чүүлү кылдыр тургуспайн турар».

Ынчалза-даа, ол ындагы бе ынча? Бо айтырыгга харылаар төлээде, бонн дугуржулгаларының бижимелинче көрүп көрээлинер.

Ол дугуржулгалар 7-ги чүүлү (2-ги пункт) мынча деп турар: «Үш күрүнелер (АКШ, Англия болгаш Франция) база Герман Федералдыг Республика боттарының нити сорулганы: Герман Федералдыг Республика ышкаш хостуг де-

чок чоруун хандыраарынын сорулгаларын» чуугаалажып көөрү үргүлдүлөп турган.

Бир дугаарында В. М. Молотов сөс алган.

Бөгүн бис Европаның аймыл чок чоруунуң проблемазы-биле шуут хостугурунча хандыраарынын сорулгаларын» чуугаалажып көөрү үргүлдүлөп турган.

Барыын талакы үш күрүнелер, база ол ышкаш Барыын Германия болза, каттышкан Германия «европа нитилежилгезинге киринген турар» ындагы байдалды хандыраар төлээде, «кады ажылдаар» деп хүлээлгени бонн дугуржулгаларын эзугаар ап турар дээрин үстүндө көргүскен бижимелден көстүп турар-дыр. Ындыг болганда, бонн дугуржулгаларынын сорулганы болза, барыын талакы үш күрүнелериниң болгаш Барыын Германияның бодунуң нити күженишкынерин-биле, каттышкан Германияны ол «нитилежилгеже», европа армиязынче кирип тыртырып баш бурунгаар шиттирлээрн болуп турар.

Бо айтырыгның талазы-биле кандыг-даа аткаарлаашкынар болдунмас ужурулуг дээрин көргүзөр дээр бонн дугуржулгаларының ол чүүлүнде үшкү пунктуу база кирген, ында айтып турары: «Ат салган бүгү күрүнелериниң нити чөпшээрелгезин чок болуп, Герман Федералдыг Республика кандыг-даа дугуржулгалар чарбас болгаш үш күрүнелериниң үстүндө айтынган керээздерден үнүп келир эргелерин кошкадып, азы Герман Федералдыг Республиканың ол керээзлерге үндөзүлгелерин хүлээлгелерин эвээждей болуп хире кандыг-даа дугуржуушкунарже кирбес».

«Европаның камгаланыкчы нитилежилгезинге», өскээр чуугаалаарга, европа армиязынче, каттышкан Германияны кирирнн көрбейн турар Германияның кандыг-даа каттышкынынче барбас деп хүлээлгеге бонн чазак хүлүткен турар дээрзи моон көстүп турар-дыр.

Амгы үеде башкаланчак Германияны каттыштыраарынын оруктарын шилип алырынын талазы-биле ында эзулуг хосталга кайы чүвөл? Ындыг байдалдар турда, кезектерин чачыс-ай Германия кылдыр каттыжа берген үеде бонн эзулуг хостуг герман күрүне дугайында чуугаалап болур чүве бе?

Ону канчап-даа ынчаар чуугаалап болбас. Бонн дугуржулгаларынын сорулганы болза, каттышкан Германияны хосталган ам-ла, азы баш бурунгаар-ла хүлүп алыр сорулгалыг болуп турар. Бир эвес бонн дугуржулгалары күштүг болуп хевээр арттар болза, Германияны каттышкынынче боду чүгле чачыс байдалда-бир эвес чок угланышыкыны СССР-ге, Польшага, Чехословакияга болгаш Европаның тайбынча мынакшыдык өске-даа күрүнелеринге удурланган «европа нитилежилгезинге» каттышкан Германияны кирирннн херээжне Барыын Германия АКШ-биле, Англия-биле болгаш Франция-биле холбаалыг ажылдап таварылгада, чүгле ынчан болдунуп болур апаар. Ынчаарга моон ап көөрге чүд дээрге, бонн дугуржулгаларынын авторлары Германияны каттыштыраарын херек кырында күзөй турар болгаш ындагы каттышкынынын болдунмас кылып турарлар-дыр.

Барыын Германияда немец эрге-чагыргалар бонн дугуржулгаларына ат салгыш, боттарынын ажылдарына хостуг эвес болуп турарлар. Нити-герман сонгулдааларының белеткелениң үези деп адап болур амгы чадала-ла олар хостуг эвестер. Моон ап көөрге база чүд дээрге, бонн болгаш париж керээзлерин эзугаар Барыын Германияның хүлээлгелери эзулуг хостуг нити-герман сонгулдаалары чорударында дүүшпес болгаш каттышкан Германияга эзулуг хосталганы хүлээп ап көөрү-биле дүүшпес болуп турар.

Париж дугуржулгаларына ат салгыны-биле холбаштыр АКШ-тын, Францияны болгаш Англияны 1952 чылдың май 27-де парлад үндүргөн үш талагы декларацияны чыгарып бар болуп турарын база барымдалап көөрү эргежок чуугаала.

Европа армиязына боттары боттарынын шериглери-биле киржиксе-вейн турар, ынчалза-даа ол төрүтүнүп турар үеде тудугжу калайык ролон күүсүдөкөп турар АКШ биле Англияны туружунуң дугайын ол дек-

ларацияда онзазы-биле чуугаалап турар. Бо айтырыг талазы-биле АКШ-тын болгаш Англияны туружунуң дугайында ол декларацияда мынча дээн:

«Бир эвес кайың-даа укталып үнгөн кандыг-бир ажыл-чорудулгалар европа нитилежилгезиниң бүдүн чоруунга, азы чачыс-ай чоруунга аймылды тургуза бээр болза, ол ийи чазактар (АКШ биле Англия) ол чорудулгалары оларны боттарынын аймыл чок чоруунга кыжанып деп көөр болгаш Сонгу-атлантика керээзиниң дөрткү чүүлүн эзугаар хөдөлир апаарлар».

Ынчангаш ам, ол «нитилежилгеже» Барыын Германияны кирирнн болза, ооң деңирленир оруу чок болуп, ол «нитилежилгеже» хевээр турар бе, азы турбас бе дээрзин Барыын Германия оон соонда хостуг шиттирлеп шыдавас дээрзин көргүзүп турар деп АКШ биле Англия «нитилежилгеже», өскээр чуугаалаарга, европа армиязына кирбейн чыткыш баш бурунгаар меделеп турарлар-дыр.

«Нитилежилгеден» үер деп болдунуп болуп орадажышкынын АКШ болгаш Англия оларнын аймыл чок чоруунга кыжанып деп көөр болгаш «Сонгу-атлантика керээзин» 4-жү чүүлүн эзугаар хөдөлирин олар баш бурунгаар сагындырып турар дээрзин 1952 чылдың май 27-ги декларациядан алган өстөр көргүзүп турар-дыр. А ол чүд дээрге, чогуур таварылгада АКШ биле Англия «ада чүрт аймылда» деп чарлап болур дээни ол-дур, ынчаарга оон уржу бистер бүгүдээге билдингир.

Даштыкы политиказын тодаралып турар үеде хостуг шилип алышкынар чорудар эргени Германияга тыпсырына үш күрүнелериниң ол декларациязы дөмейлежир бе, ынча? Германияны херек кырында хосталганында чүү-даа арпас дээрзин билди алыр берге эвес-тир.

Европаның камгаланыкчы нитилежилгезин хевээр тургузарынын эргежок чуугаалаарга, азы европа армиязынын эргежок чуугаалаарга кым-бир кижилер чигине берген таварылгада, боттарынын шериглери Европуга чогуур белен байдалга тургузар деп АКШ биле Англияны «быжыг шиттирлинин» дугайын үш күрүнелериниң ол-ла декларациязында чуугаалап турар. «Боттарының Сонгу-атлантика керээзинден үнүп кээп турар хүлээлгелерин, Европаның камгаланыкчы нитилежилгезиниң бүдүн турар чоруунга боттарынын сонугаалдын болгаш Германияга хамаарыштыр боттарының онза харысалгалык барымдалаш, Сонгу-атлантика керээзиниң зоназынч нити камгалалына идиг бээринге эргежок чуугаала болгаш тааржыр деп санап турар күштерин (азы шериглерин) Европа дикке, ылангы, Герман Федералдыг Республикага АКШ болгаш Англия тудуп тургузар» деп декларацияда аажок каржызы-биле чуугаалап каан.

Моон ап көөрге чүд дээрге, бир эвес Барыын Германия Европаның камгаланыкчы нитилежилгезинде үер деп орадашкан-даа болза, үш күрүнелер ачаа бүгү демчелер-биле мырыңа чөпсекти күштерни херезлээр деп кыжанырына чедир шаптыктар турганнар ийик.

Чачыс-ай герман күрүне европаның камгаланыкчы нитилежилгезинче кижигүчү болуп ужурулуг бе, азы чок бе дээр дугайында айтырыгга «шилип алышкынын хосталганы» Германияга тыпсып берип турар дээр аяныг дээрги Иденниң болгаш дээрги Бидонуң меделелдери херек кырында чүүлдерге дүүшпейн турар дээр дугайын чуугаала-тынган бүгү чүүлдер херечилеп турар-дыр. Ол меделелдер бонн болгаш париж дугуржулгаларын эзугаар Барыын Германияга дөгөп турар хүлээлгелер-биле чөрүшкөк байдалда туруп турар.

Фактылар-биле, документилер-биле бадыткатынын шыдавазын илдеп меделелдер кылырында дээрги Даллестин дадалагай берген ужурунда болуп чадалас.

Герман айтырына холбаштыр АКШ-тың күрүне секретары болза, мезн 1939 чылдың күзүндө кылган бир меделелимниң дугайын дүүн чуугаалап турду. Ынчалзажок делегейиң кандыг байдалдарынын үе-

зинде ооң болганының дугайын ол чуугаалаваан.

Дайынны болдурбас, гитлержи агрессияны болдурбас дээш дугуржулга чедип алыры-биле Совет чазак 1939 чылдың бүгү чайынын дургузунда Англияны болгаш Францияны чазактары-биле чуугаалажышкынар чорудуп турган дээрзиниң дугайын утуп болбас.

Ынчан англи-француз бөлүктөрүнүн эң-не күштүг төлөөлөкчизи сурагыла Невиль Чемберлен турган дээрзин шушту билдир. Ол АКШ-тан база деткимче ап турган. Чемберленниң политиказы болза, СССР-же халдаарынче Гитлериң идиштеринче уланган турган. Ол ынчан шыда-тынмай барган. Чемберлен болгаш оон француз эжишкелери Гитлериң холдарын хүлүй тудуптур болуп дугуржулгалары СССР-биле чарарын күзөй берген дээрзин утуп болбас. Ындыг яязы-биле олар Польшаже гитлержи халдаашкыны дүргедеринге дузалаан болгаш 1939 чылда дайынны өскөзөниң талазы-биле буруунуң үлүгү боттарына оон-биле алганнар.

Бир эвес ол үейин делегей байдалынын кол фактыларын таныжып көрүскөп турар кижилер бар болза, 1948 чылда Москвага «Төгүңүз меделеп чаакчылары» деп ат-биле парлад үндүргөн төгү талазы-биле үнелик чүүлду номчурун сумелеп болур ийик.

Барыын Германияны эрге-чагыргалары алдар-хүндүлүг болуп турар деп бүүрөдирин дээрги Даллес орадажып турган. Ынчалза-даа ол Чөөн Германияны эрге-чагыргаларынын алдар-хүндүлүгүн хүлээп ап көрбейн турар. Мээң бодап турарым-биле алдыр, бо таварылгада ол аажок чазып турар-дыр, чүге дээрге чачыс талагы, боттуг эвес информация-биле чөпсөлөнгөн болуп турар.

Херек кырында херектиң кандыг байдалдыг турарын чүге хынавазыл, ынча?

Барыын-герман эрге-чагыргалар бонн болгаш париж дугуржулгалары дээш туржуп турар, база тайбын керээзиниң талазы-биле далашпайн турар дээрзи эки билдингир. Оон-биле кады, ГДР-ниң чазак тайбын керээзин дүргөн чарары дээш туржуп турар база бонн болгаш париж дугуржулгаларының чууга чок удур-лааныкчызы болуп турар дээрзин бис билдир бис.

Герман улус чүү дээш: бонн-париж дугуржулгалары дээш бе, азы тайбын керээзи дээш туржуп турарын билди алыры-биле бүгү Германияга бүгү улустуң санал-оңал айтырышкынын—референдумну чорударын саналдапса чүл?

Бистик хүнернисте герман улустуң күзөлдөрүн эзулуг илдердикчи кым болуп турары деп айтырыгга тодаргай хары ынчан бүгүдээниң мурунуга турар ийик.

В. М. Молотов бодунуң чуугазын доосканың соонда Даллес сөс алган. Айтырыгның чогуу утказынч талазы-биле Молотовтуң сагындырылганы дынаар арсалык болганына сеткил ханганмы ол илдереткен. Германияның амгы чарлышкыны оон ыңай үргүчүлүк шыдавас болгаш оон узуткаарынын үези келген, чүге дээрге, ол чорук өске күрүнелерге улуг аймылды тургузуп турар деп Даллес билген. Германия «Европаның камгалал нитилежилгезиниң» кижигүчү болуп ужурулуг деп ол база дагын ыйдып турган. Ол нитилежилгезин кижигүчү болуп арганы Германияга тыпсырына илдеп турар дээрзиниң дугайында ол фактыны чажырбайн турар бис деп ол чуугаалаан. Оон-биле кады каттышкан Германияга «Европаның камгалал нитилежилгезинге» кирер бе азы кирбес бе дээрзин шилип алырынын хостуун тывышкан турары дээш туржуп турарын Даллес ышызыктарган. «Мен бодаарым-га дээрги Бидо болгаш дээрги Иден ол дугайын боттарынын саналдарында меделгезин ышкаш болган, ынчангаш мен ол дугайын мынчага чедир чуугаалаваан мен» деп Даллес меделээн.

«Европаның камгалал нитилежилгезинге» киржириниң дугайында айтырыгның талазы-биле шилилгени бүрүн хостуун Иденниң планы Германияга тыпсыры баш бурунгаар көрүп турар-дыр деп Даллес бадыткап турган. Бир эвес Иденниң планының чогуур пунктулары ону четтири-биле тодаргай меделгезейн турар болза, ол пунктуларга эргежок чуугаала редакция эдилерин кирип болур-ла болгай деп ол меделгезин.

Ынчангаш Даллес чүвениң байдалын шуут-ла Иденниң планынын редакция талазы-биле четпестеринде болуп турар кылдыр көргүзөрин орадашкан; ынчаарга ол план В. М. Молотовтуң көргүскенин эзугаар алырга, ол план бир гээ Германияны күрүнениң эзулуг бот тускайлап эргези чок, чартык ээлдеп чажырган чурттуң байдалына 50 чыл бурунгаар таварыштыраарын көрүп турар париж болгаш бонн дугуржулгаларын бүгү Германияга непертердирин көрүп турар болганда герман улустуң иштики-даа, даштыкы-даа херектеринге эзулуг хостуг чорукту хандыраарын турар.

Ынчаарга В. М. Молотовтуң көрдүргөн айтыры Иденниң планынын текстиниң бөдүүн тайлыбырлаашкыны-биле шиттирлетинип шыдавас деп меделгезинге Даллес боду бэзин албадаттырган. Германияны «Европаның камгалал нитилежилгезинге» киржилгези герман милитаризминиң катап тургузушкунун болдурбас дээр аяныг чүвениң Даллес сөс кырының бүүрөдиге чок бадыткаашкынары-биле кызыгаарлаан.

Ооң соонда Бидо чүве чуугаалаан. Бонн болгаш париж дугуржулгаларының чүүлдеринге база 1952 чылдың май 27-ниң декларациязына хамаарыштыр В. М. Молотовтуң тайлыбырлаашкынарының талазы-биле элээн каш сагындырылгар чүвү кылырын күзөп турары деп ол меделгезин. Бидо оон-биле кады бодунуң сагындырылганы чач чүвөлөр эвес болуп деп боду бэзин онзалап меделгезин.

Шынап-ла, бонн дугуржулгалары чүгле Германия-биле тайбын керээзинге ат салгыже чедир күштүг болуп турар деп Бидо дагынап чуугаалаан. Тайбын керээзи чардарына биле-ле бонн дугуржулгалары күжүн чилдирер апаар деп ол бадыткаан.

«Европа армиязы» азы өскээр адаарга «Европаның камгалал нитилежилгезин» тургузарын көрүп турар париж дугуржулгалары кандыгы дээрге, каттышкан Германия ол дугуржулга-биле донашпаан болуп болгаш бодунуң үзөлдери-биле дүүштүр хөдөлип шыдаар деп Бидо бадыткап үргүчүлгезин. Оон-биле кады Бидо бонн болгаш париж дугуржулгаларына ат салган бүгү күрүнелериниң чазактарының база бонн чазактың нити бодалы чүл дээрге, Германияны барыын талакы күрүнелериниң блогунга кирирнн болуп турар деп Бидо меделгезин.

Париж дугуржулгаларына ат салгыныга холбаштыр чарлатынган 1952 чылдың май 27-деги АКШ-тын, Францияны болгаш Англияны үш талагы декларациязынын дугайын Бидо чуугаалаан. Ол декларация В. М. Молотовтуң бодунуң чуугазына көргүскенин эзугаар алырга, «Европаның камгалал нитилежилгезинде» үнериниң оруун Барыын Германияны мурнунга хаап турар, чүге дээрге барыын талакы күрүнелер ачаа чөпсекти күштерни ажылаарына чедир кыжанып тургаш, бүгүле арга-хемчегелер-биле моондактар апаарлар ийик. Үш күрүнелериниң 1952 чылдың май 27-деги декларациязын В. М. Молотовтуң бодунуң чуугазына тайлыбырлаашкыны «ындагы-ла ылаптыг эвес» болду деп Бидо бодунуң чуугазына бадыткап турган. Ынчалза-даа сагындыртылган декларация-даа, бонн болгаш париж дугуржулгалары-даа Германияны бодунуң даштыкы политиказын тодаргайлаарынын үезинде кандыг-даа хостуг чорук чок. Бидонуң болгаш Иденниң чуугаалап турганы «Европаның камгалал нитилежилгезиниң» составына кирериниң дугайында айтырыгның талазы-биле Германияны хостуг шилилгени ажылаарын болдурбайн турар деп чүвени Бидо ойталап шыдаваан.

В. М. Молотовтуң бодунуң чуугазына тургусканы «герман улус бонн-париж дугуржулгалары дээш азы тайбын керээзи дээш туржуп турарын билди алыры-биле бүгү Германияга бүгү улустуң айтырыг—референдумну чорударын саналдаар бе?» деп айтырыгны дугайын Бидо бодунуң чуугазынын түнелинде чуугаалаан. Бидо шак ындагы референдумну чорудары элээн хөй бергедээшкынерге таваржы бээр боор деп бадыткавшыан, бонн болгаш париж дугуржулгаларынын дугайында айтырыгны болгаш ол дугуржулгалар немес улустуң эрге-ажыктарына дүгүп турар ирги бе дээрзиниң дугайында айтырыгны герман улустуң бодунуң шиттирлелинге кирерин бодавайн турарын Бидо оон-биле көргүскен.

Бидонуң соон дээр Иден сөс ал-

гаш, келир үениң нити герман чазаның хөдөлишкынериниң хостуг чоруун бонн болгаш париж дугуржулгалары холбаштырып турар бе, азы холбаштырбайн турар бе дээрзиниң дугайында айтырыгның талазы-биле бөгүнгү хуралга Даллес биле Бидонуң кылганы сагындырылгалар-биле чөпшээрелди турарының дугайында допчу меделел-биле кызыгаарлатынган. Ол айтырылдарны референдумнуң аргазы-биле шиттирлээр орадажышкынын күзөй турарына хамаарыштыр дээрги Бидо-биле чөпшээрелди турарын Иден чуугаалаан.

Беш «чадалар-биле» көрдүнүп турар «Германияны дагын каттыштыраарының» талазы-биле оларның саналдааны планче дискуссиянын мөөнөзери ажыктыг болуп деп санап турарын Иден меделгезин.

Ооң соонда В. М. Молотов сөс алган. Даллес, Бидо болгаш Иден боттарынын сагындырылганына бөхүн оон бодунуң чуугазына көргүскени фактылары болгаш документилерин оюп каапканын ол меделгезин. Бонн болгаш париж дугуржулгаларының келир үениң каттышкыларына Германия оонап турар хүлээлгелериниң эзулуг утказына хамаарышкан элээн хөй айтырылганы Молотов база дагын чуугаалаан. Бидонуң бонн дугуржулгалары чүгле Германия-биле тайбын керээзин чаргыже чедир күштүг болуп деп меделели-биле париж дугуржулгаларында болгаш оон-биле холбашкан бонн дугуржулгаларында 50 чыл хуусааның иштинде көрдүнгөн чүүлдериниң аразында чөрүлдээни ол айткан.

Европа армиязын тургузарынын дугайында париж дугуржулгалары чарары тайбын керээзин үзөри болгаш Германияны каттыштыраарын болдурар аргажок кылыры болуп ийик деп Молотов онзалап меделгезин.

В. М. Молотовтуң чуугазынын соонда Даллес база дагын сөс алган. Бир эвес нити герман сонгулдаалар Иденниң планынагы үндөзүлдөр чорутунар болза, герман күрүне бодунуң иштики болгаш даштыкы херектерин шиттирлеп турарынын үезинде хостуг эвес байдалда болу бээр деп Молотовтуң меделелиниң дугайын ол чуугаалаан. Совет төлөөлөрүн күзөлип барымдалаш, Иденниң планынын дөрткү чүүлүнге мынчаар чуугаалап турар эдик кирирнн Даллес меделгезин: «Нити герман чазак Германияның федералдыг республиказынын болгаш совет зоназынын улустар аразынын эргелерин болгаш хүлээлгелерин бодунга алып, а ол ышкаш бодунуң күзөп турары улустар аразынын өске-даа дугуржулгаларын чарар эргелиг. Даллес «бодунга алып эргелиг» деп сөстү соонга «азы хүлээлгезин баар» деп сөстү немээрин саналдап турарын чуугаалаан.

Иденниң планынагы хамаарыштыр ооң эдиле-биле холбаштыр бежен чыл дургузунда күштүг болурун көрүп турар париж дугуржулгалары чарары ол сонгаарлады турары ол бе? деп Даллестин Молотов айтырган.

Даллес айтырыгны харылаарында ойталаа, бир тээ чаа герман чазак дугуржулгалары бодун бир болза, хүлээп алып, бир болза, хүлээп албас болганда дугуржулгаларының күштүг хуусаазы кандыг-даа роль ойнавас деп чуугаалаан.

Бидо Даллестик санал-оңалына каттыжып, В. М. Молотовтуң салган айтырылганына харылаар бээрин даартагы хүнге чедир сонгаарладыр деп саналдаан.

Ооң соонда Иден сөс алгаш, ол каттышкан Германия бир эвес ону ол күзөй турар болза, «Европаның камгалал нитилежилгезиниң» составына кирернн албан эвес болуп деп база дагын чуугаалааш, англи планын дөрткү пунктузунга Даллестин эдиле-биле бодунуң чөпшээрелди турарын меделгезин.

В. М. Молотов хуралды түнелинде чүве чуугаалааш, совет төлөөлөр ол дугайында оон мурунда-даа хөй удаа меделеп турганы ышкаш «Европа армиязын» тургузарынын дугайында париж дугуржулгаларынын талакы алды күрүнелериниң Европаның өске күрүнелеринге удур уланган шериг бөдүлөжүшкынин тургузарынын дугайында дугуржулгалар кылдыр көрүп турарын онзалап меделгезин.

В. М. Молотовтуң чуугазынын соонда хуралды хагдынган деп чарлаан.

Харысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.